ÜMUMPEDAQOJİ PROBLEMLƏR
GENERAL PEDAGOGICAL PROBLEMS
ОБЩЕПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

UOT 37.01

Hümeyir Hüseyn oğlu Əhmədov,
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun şöbə müdiri, pedaqogika elmləri doktoru, professor,
Qazaxıstan Pedaqoji Elmlər Akademiyasının xarici üzvü, Rusiya Təhsil Akademiyasının xarici üzvü,
Rusiya Təbiət Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü, RTA-nın Əməkdar elm və təhsil xadimi
https://orcid.org/ 0000-0003-0019-4266
E-mail: humeyir@gmail.com
a.humeyir@arti.edu.az

Lalə Akif qızı Məmmədli,
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun
Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,
elmlər doktoru proqramı üzrə əyani doktorant
https://orcid.org/0000-0003-0686-3627
E-mail: lale23@mail.ru
l.memmedli@arti.edu.az

Pərvin Cavanşir qızı Əlizadə
Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı mütəxəssisi,
Türkiyə Respublikası Van Yüzüncü Yıl Universitetinin qiyabi doktorantı
https://orcid.org/0009-0009-5896-2177
E-mail: alizadapari.16@gmail.com
https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(3).15-20

TÜRKOLOJİ QURULTAY VƏ TÜRK DÜNYASINDA TƏHSİLİN ELMİ-METODOLOJİ ƏSASLARININ FORMALAŞMASI (1926-2026: YÜZİLLİK PERSPEKTİVDƏ ELMİ-PEDAQOJİ TƏHLİL)

Humeyir Huseyn Ahmadov,
head of the department of the
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan
doctor of pedagogical sciences, professor,
foreign member of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan,
foreign member of the Russian Academy of Education,
full Member of the Academy of Natural Sciences,
Honored scientist and educator
https://orcid.org/ 0000-0003-0019-4266
E-mail: humeyir@gmail.com
a.humeyir@arti.edu.az

Lala Akif Mammadly
leading specialist of the department of Scientific and pedagogical personnel training
of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan,
doctor of philosophy in pedagogy
doctoral student in the program of doctor of sciences
https://orcid.org/0000-0003-0686-3627
E-mail: lale23@mail.ru
l.memmedli@arti.edu.az

Parvin Cavanshir Alizadeh
leading specialist of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan
doctoral student in the program of philosophy at
Van Yuzuncu Yil University,Republic of Türkiye
https://orcid.org/0009-0009-5896-2177
E-mail: alizadapari.16@gmail.com

TURKOLOGICAL CONGRESS AND FORMATION OF SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL BASES OF EDUCATION IN THE TURKISH WORLD (1926 -2026: SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL ANALYSIS IN A CENTENNIAL PERSPECTIVE)

Гумейир Гусейн оглу Ахмедов,
заведующий отделом Института Образования Азербайджанской Республики
доктор педагогических наук, профессор,
иностранный член Академии Педагогических Наук Казахстана,
иностранный член Российской Академии Образования,
действительный член Академии Естественных Наук,
Заслуженный деятель науки и образования

Лала Акиф гызы Мамедли,
ведущий специалист отдела подготовки научно-педагогических кадров
Института Образования Азербайджанской Республики
доктор философии по педагогики,
докторант очной формы обучения по программе доктора наук

Парвин Джаваншир гызы Ализаде
ведущий специалист Института Образования Азербайджанской Республики
заочный докторант Университета Ван Юзюнджю Йыл Турецкой Республики

ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЙ КОНГРЕСС И ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ ОБРАЗОВАНИЯ В ТЮРКСКОМ МИРЕ (1926-2026: НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ В СТОЛЕТНЕЙ ПЕРСПЕКТИВЕ)

Xülasə. 1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş I Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi, mədəni və pedaqoji inteqrasiyası baxımından mühüm mərhələ təşkil etmişdir. Qurultay yalnız dilçilik sahəsində elmi müzakirə platforması deyil, həm də türk dünyasında vahid təhsil siyasətinin, ortaq terminoloji sistemin və yazı islahatının metodoloji əsaslarını müəyyən edən strateji hadisə olmuşdur. Məqalədə Qurultayın təhsil sahəsinə təsiri tarixi, elmi və institusional kontekstdə sistemli şəkildə təhlil edilir. Xüsusilə əlifba islahatı, terminoloji vahidləşmə, ali və orta təhsil üçün kadr hazırlığı, dərslik siyasəti, pedaqoji fikrin modernləşməsi və türk dünyasında elmi əməkdaşlığın təşkili məsələləri geniş araşdırılır.

Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Qurultay türk xalqlarının maarif sisteminin modernləşdirilməsində, elmi metodologiyanın yenilənməsində və ortaq pedaqoji platformanın formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Qurultayın yüzillik yubileyi müasir dövrdə türk dünyasında təhsil inteqrasiyasının yeni mərhələsi kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: *Türkoloji Qurultay, türk dünyası, təhsil siyasəti, əlifba islahatı, terminoloji vahidlik, pedaqoji fikir, elmi inteqrasiya*

Abstract. The First Turkological Congress held in Baku in 1926 represented a crucial milestone in the scientific, cultural and pedagogical integration of the Turkic world. The Congress was not merely a linguistic forum but a strategic platform that laid the methodological foundations for educational reform, terminological standardization and script modernization across Turkic societies.

This article examines the impact of the Congress on educational systems, curriculum reform, teacher training, textbook policy and the institutionalization of Turkology. The findings demonstrate that the Congress significantly contributed to the modernization of education and the formation of a unified scientific-pedagogical framework in the Turkic world. The centenary of the Congress is evaluated as the beginning of a new phase of educational integration among Turkic states.

Keywords: *Turkological Congress, Turkic world, education policy, Latin alphabet reform, terminology standardization, pedagogical thought, scientific integration*

Аннотация. Первый тюркологический съезд, состоявшийся в 1926 году в Баку, стал важным этапом в научной, культурной и педагогической интеграции тюркских народов. Съезд представлял собой не только научную дискуссионную платформу в области языкознания, но и стратегическое событие, определившее методологические основы единой образовательной политики, терминологической стандартизации и реформы письменности в тюркском мире.

В статье комплексно анализируется влияние съезда на развитие системы образования, модернизацию учебного процесса, подготовку педагогических кадров, обновление учебников и формирование единого научно-педагогического пространства. Делается вывод о том, что съезд сыграл ключевую роль в институционализации тюркологии и формировании интеграционной образовательной модели в тюркском мире.

Ключевые слова: *Тюркологический съезд, тюркский мир, образовательная политика, латинизация, терминологическая стандартизация, педагогическая мысль, научная интеграция*

Giriş

XX əsrin əvvəlləri türk xalqlarının ictimai, siyasi və mədəni tarixində köklü dəyişikliklərlə səciyyələnir. Milli özünüdərk, dil siyasətinin yenilənməsi və maarif sisteminin modernləşdirilməsi paralel şəkildə inkişaf edirdi. Bu proseslərin kulminasiya nöqtəsi kimi 1926-cı ildə Bakı şəhərində keçirilmiş I Türkoloji Qurultay çıxış etmişdir. Qurultay türk xalqlarının dil, mədəniyyət və təhsil məsələlərinin sistemli şəkildə müzakirə olunduğu ilk genişmiqyaslı elmi platforma idi.

Bakı Dövlət Universiteti və onun Şərq fakültəsi türk dillərinin elmi şəkildə tədrisi və mütəxəssis hazırlığında aparıcı rol oynayırdı. Azərbaycan elmi mühiti həm regional, həm də beynəlxalq şərqşünaslıq məktəbləri ilə sıx əlaqədə idi.

Qurultay adətən əlifba islahatı kontekstində qiymətləndirilsə də, onun təhsil sisteminə təsiri daha geniş idi. Yeni yazı sisteminə keçid, terminoloji vahidləşmə, dərsliklərin yenidən hazırlanması və müəllim kadrlarının formalaşdırılması türk dünyasında təhsilin struktur transformasiyasına səbəb olmuşdur.

Türkoloji Qurultay türk xalqlarının intellektual tarixində yalnız elmi hadisə deyil, həm də təhsil strategiyasının yenidən qurulması mərhələsidir. Qurultayda dilin sistemli tədqiqi, ortaq terminologiyanın yaradılması və yazı sisteminin yenilənməsi məsələləri müzakirə edilmişdir. Bu qərarlar təhsil sisteminin bütün pillələrinə birbaşa təsir göstərmişdir.

Əlifba islahatı məktəb sistemində əsaslı dəyişikliklərə səbəb oldu. Latın qrafikasının tətbiqi fonetik prinsiplərə uyğunluğu ilə savadlanma prosesini sürətləndirdi. İbtidai siniflərdə oxu və yazı bacarıqlarının formalaşması asanlaşdı, dərsliklərin məzmunu yenidən işlənildi və yeni metodik yanaşmalar tətbiq edildi. Bu dəyişikliklər yalnız texniki xarakter daşımırdı; onlar təhsilin keyfiyyətinin yüksəlməsinə və maarifin demokratikləşməsinə xidmət edirdi.

Terminoloji vahidlik ali təhsildə elmi ünsiyyətin əsasını təşkil etdi. Müxtəlif türk xalqları arasında anlayış fərqlərinin aradan qaldırılması ortaq dərsliklərin və elmi nəşrlərin hazırlanmasına şərait yaratdı. Bu isə pedaqoji elmlərin inkişafında yeni mərhələ açdı.

Qurultaydan sonra ali təhsil müəssisələrində türk dillərinin müqayisəli tədqiqinə xüsusi diqqət yetirildi. Vasili Bartold və Aleksandr Samoyloviç kimi alimlərin elmi yanaşmaları metodoloji baza rolunu oynadı. Azərbaycan elmi mühiti türkoloji araşdırmaların institusionallaşdırılmasında aparıcı mövqe tutdu.

Pedaqoji fikir də bu prosesdən kənarda qalmadı. Təhsilin milli əsaslar üzərində qurulması ideyası gücləndi. Anadilli tədris, milli-mədəni irsin dərs proqramlarına inteqrasiyası və müəllim hazırlığının yenilənməsi əsas prioritetlərə çevrildi.

Qurultayın uzunmüddətli təsiri türk dünyasında elmi inteqrasiyanın möhkəmlənməsində özünü göstərdi. Müasir dövrdə türk dövlətləri

arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Bu kontekstdə Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində həyata keçirilən təhsil layihələri Türkoloji Qurultayın ideyalarının davamı kimi qiymətləndirilə bilər.

Türkdilli dövlətlərlə bağlı təhsilin elmi-metodoloji əsaslarının formalaşması perspektivləri.

1926-cı ildə Bakı şəhərində keçirilmiş I Türkoloji Qurultay türk xalqlarının elmi-intellektual tarixində dönüş nöqtəsi olmaqla yanaşı, təhsil sisteminin struktur və məzmun baxımından yenilənməsində mühüm rol oynamışdır. Qurultay adətən dilçilik hadisəsi kimi təqdim olunsa da, onun qərarlarının təhsil mühitinə təsiri daha geniş və çoxşaxəli olmuşdur. Bu təsir üç əsas istiqamətdə özünü göstərmişdir: yazı sisteminin modernləşdirilməsi və savadlanma prosesinin sürətlənməsi; terminoloji vahidliyin təmin edilməsi və dərslik siyasətinin yenilənməsi; ali və orta təhsil pillələrində türkoloji kadr hazırlığının institusionallaşdırılması [3, s. 29].

Əlifba islahatı təhsilin keyfiyyət göstəricilərinə birbaşa təsir göstərmişdir. Qurultayda latın qrafikasına keçidin elmi əsaslandırılması fonetik prinsiplərə uyğun yazı sisteminin tətbiqini təmin etmişdir. Bu isə ibtidai təhsil pilləsində oxu və yazı bacarıqlarının formalaşmasını asanlaşdırmış, savadlanma müddətini qısaltmışdır. M.İ.İsayevin "Языковое строительство в СССР" əsərində qeyd olunduğu kimi, latınlaşma prosesi yalnız texniki dəyişiklik deyil, həm də pedaqoji transformasiya idi [4, s. 19]. Yeni qrafika ilə hazırlanan dərsliklər şagirdlərin fonem–qrafem uyğunluğunu daha sürətli mənimsəməsinə imkan verirdi. Bu isə metodik ədəbiyyatın yenidən işlənməsini və müəllim hazırlığının təkmilləşdirilməsini zəruri etmişdir.

Terminoloji vahidlik məsələsi ali təhsildə elmi diskursun formalaşmasına təsir göstərmişdir. A.N.Kononov "Тюркская филология в СССР (1917-1967)" əsərində qeyd edir ki, Qurultaydan sonra türk dillərinin müqayisəli tədqiqi sistemli xarakter almış və vahid terminoloji baza formalaşdırılmışdır [5, 7]. Bu proses pedaqoji elmlərin inkişafında da əhəmiyyətli rol oynamışdır. Müxtəlif türk xalqları arasında anlayış fərqlərinin azaldılması ortaq dərsliklərin hazırlanmasına və elmi nəşrlərin koordinasiyasına şərait yaratmışdır.

Qurultayın təhsil sahəsinə digər mühüm töhfəsi kadr hazırlığının institusionallaşdırılması ilə bağlı olmuşdur. Bakı Dövlət Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən Şərq fakültəsi türkoloji mütəxəssislərin hazırlanmasında aparıcı mərkəzə çevrilmişdir. Akademik H.M. Əhmədov "Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi" əsərində göstərir ki, XX əsrin əvvəllərində Cənubi Qafaqazda olan tədris müəssisələrində, Qori Müəllimlər Seminariyası və digər təhsil ocaqlarında tədris planında ana dilinə çox az yer verilirdi [1, 238]. 1906-cı ildə Bakıda keçirilən Müəllimlərin Qurultayından sonra 1925-ci ildə də yeni bir Qurultay keçirilmiş, burada da bir sıra aktual məsələlər müzakirə olunmuşdu. 1926-cı ildə keçirilən Türkoloji Qurultayda da bu prosesə sistemlilik gətirilməsi qərara alınmış və elmi kadrların hazırlanmasında vahid metodoloji çərçivə yaranması təşəbbüsü göstərilmişdir.

Beynəlxalq şərqşünaslıq məktəbinin nümayəndələrinin – xüsusilə Vasili Bartold və Aleksandr Samoyloviç – elmi fəaliyyəti türkoloji tədqiqatların metodoloji əsaslarını zənginləşdirmişdir. Onların müqayisəli-tarixi yanaşmaları təhsil proqramlarına daxil edilmiş və türk dillərinin yalnız filoloji deyil, həm də tarixi-mədəni kontekstdə öyrənilməsinə imkan yaratmışdır. Bu yanaşma pedaqoji elmlərdə inteqrativ modelin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Qurultayın stenoqrafik materiallarında [6, 131] dilin tədrisində sadəlik, fonetik uyğunluq və elmi əsaslandırma prinsiplərinin önə çəkildiyi görünür. Bu prinsiplər müasir kurikulum siyasətinin əsas komponentləri ilə səsləşir. Anadilli tədris, milli-mədəni komponentin proqramlara inteqrasiyası və elmi terminologiyanın standartlaşdırılması kimi məsələlər məhz həmin dövrdə sistemli şəkildə gündəmə gətirilmişdir.

Birinci Bakı Türkoloji Qurultayında terminologiya sahəsində qəbul edilən qərarlara əsasən, türk dilləri üçün ortaq elmi terminoloji sistemin yaradılması zamanı hər dilin mənsub olduğu qrup xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı, ilk növbədə həmin dilin daxili leksik imkanlarına üstünlük verilməli, zərurət yarandıqda digər türk dillərindən söz alınmalı, yalnız uyğun qarşılıq tapılmadıqda isə kütlə tərəfindən mənimsənilmiş ərəb və fars mənşəli terminlər saxlanılmalı, gələcəkdə isə yeni terminlərin yaradılmasında Avropa mənşəli köklərə üstünlük verilməli, bütün bu proseslər türk dillərinin etimoloji qatları

və söz yaradıcılığı prinsipləri əsasında həyata keçirilməli, terminlərin sadə, anlaşıqlı və geniş kütlələr tərəfindən qəbul edilə bilən olması təmin edilməli, həmçinin hər respublikada daimi terminologiya komissiyalarının fəaliyyət göstərməsi və Türk Elmi Terminlər Lüğətinin hazırlanması məqsədəuyğun hesab edilmişdir [2, 13].

Tədqiqat göstərir ki, Türkoloji Qurultay türk dünyasında təhsil inteqrasiyasının ilkin modelini yaratmışdır. Müasir mərhələdə Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində həyata keçirilən ortaq təhsil proqramları, akademik mübadilə layihələri və vahid humanitar strategiyalar bu tarixi modelin davamı kimi çıxış edir.

Beləliklə, aparılan təhlil sübut edir ki, Türkoloji Qurultay təkcə dilçilik hadisəsi deyil, həm də türk xalqlarının təhsil sisteminin modernləşdirilməsində konseptual və institusional əsas yaratmış elmi platformadır. Onun qərarları yazı islahatı, terminoloji vahidlik və kadr hazırlığı sahələrində davamlı təsir mexanizmi formalaşdırmış, türk dünyasında ortaq pedaqoji məkanın təşəkkülünə zəmin yaratmışdır.

Problemin aktuallığı. Türk dünyasının tarixi inkişaf mərhələlərində dil, mədəniyyət və təhsil məsələləri həmişə strateji əhəmiyyət kəsb etmişdir. XX əsrin əvvəllərində baş vermiş ictimai-siyasi transformasiyalar türk xalqlarının milli özünüdərk prosesini sürətləndirmiş, bu isə təhsil sisteminin yenidən qurulmasını zəruri etmişdir. 1926-cı ildə Bakı şəhərində keçirilmiş I Türkoloji Qurultay məhz belə bir tarixi mərhələdə ortaya çıxaraq türk xalqlarının elmi və pedaqoji inteqrasiyasına yönəlmiş ilk sistemli təşəbbüs olmuşdur. Lakin mövcud elmi ədəbiyyatda Qurultay əsasən dilçilik və əlifba islahatı kontekstində araşdırılmış, onun təhsil siyasəti, müəllim hazırlığı, dərslik quruculuğu və pedaqoji metodologiyanın yenilənməsi baxımından rolu kifayət qədər sistemli şəkildə tədqiq olunmamışdır.

Müasir mərhələdə türk dövlətləri arasında əməkdaşlıq yeni keyfiyyət mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində həyata keçirilən ortaq təhsil layihələri, akademik mobillik proqramları və vahid mədəni-humanitar strategiyalar tarixi təcrübənin yenidən qiymətləndirilməsini aktuallaşdırır. Bu kontekstdə Türkoloji Qurultayın təhsil sahəsinə təsirinin araşdırılması yalnız tarixi maraq doğuran məsələ deyil, həm də müasir təhsil inteqrasiyası üçün metodoloji əsasların müəyyənləşdirilməsi baxımından aktualdır.

Qloballaşma şəraitində milli kimliyin qorunması və eyni zamanda beynəlxalq elmi məkana inteqrasiya məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Türkoloji Qurultay məhz bu iki istiqamətin – milli əsasların möhkəmləndirilməsi və beynəlxalq elmi əməkdaşlığın qurulmasının – tarixi modelini təqdim etmişdir. Buna görə də problemin aktuallığı həm tarixşünaslıq, həm pedaqogika, həm də müasir təhsil siyasəti baxımından əsaslandırılmışdır. Qurultayın yüzilliyi ərəfəsində onun təhsil sisteminə təsirinin kompleks şəkildə öyrənilməsi elmi zərurət kimi çıxış edir.

Problemin elmi yeniliyi. Təqdim olunan tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Türkoloji Qurultay ilk dəfə olaraq yalnız dilçilik hadisəsi kimi deyil, türk dünyasında təhsilin institusional və metodoloji transformasiyasının başlanğıc nöqtəsi kimi kompleks şəkildə təhlil olunur. Əvvəlki araşdırmalarda Qurultayın əlifba islahatı və terminoloji məsələlərə təsiri geniş işıqlandırılsa da, onun pedaqoji sistemin struktur yenilənməsi, müəllim hazırlığı modelinin formalaşması və dərslik siyasətinin qurulması baxımından rolu sistemli şəkildə araşdırılmamışdır.

Bu məqalədə Qurultay qərarlarının ibtidai, orta və ali təhsil pillələrinə təsiri ayrıca istiqamət kimi elmi dövriyyəyə daxil edilir. Latın qrafikasına keçidin savadlanma səviyyəsinə, tədris metodikasına və təhsil materiallarının hazırlanmasına təsiri pedaqoji aspektdən qiymətləndirilir. Eyni zamanda, Bakı Dövlət Universiteti və onun Şərq fakültəsinin türkoloji kadr hazırlığında rolu elmi-tarixi kontekstdə yenidən təhlil olunur.

Tədqiqatda türk xalqları arasında ortaq terminoloji sistemin yaradılmasının təhsil inteqrasiyasına təsiri ayrıca konseptual çərçivədə təqdim edilir. Bu yanaşma türkoloji araşdırmalarda pedaqoji ölçünün gücləndirilməsi baxımından yenilik təşkil edir.

Bundan əlavə, Qurultayın yüzillik yubileyi kontekstində onun ideyalarının müasir dövrdə tətbiq imkanları təhlil edilir və elmi-pedaqoji inteqrasiya modeli kimi dəyərləndirilir. Beləliklə, məqalə həm tarixi faktların yeni interpretasiyasını təqdim edir, həm də Türkoloji Qurultayın təhsil sahəsində sistemli təsir mexanizmini ilk dəfə kompleks elmi yanaşma ilə əsaslandırır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti bir neçə istiqamətdə özünü göstərir. İlk növbədə, Türkoloji Qurultayın təhsil sahəsinə təsirinin araşdırılması müasir türk dövlətləri arasında ortaq təhsil strategiyalarının hazırlanmasında tarixi model kimi istifadə oluna bilər. Qurultayın terminoloji vahidlik, əlifba standartlaşdırılması və kadr hazırlığı sahəsində qəbul etdiyi prinsiplər bu gün də aktualdır və inteqrativ təhsil proqramlarının qurulmasında metodoloji əsas rolunu oynaya bilər.

İkincisi, tədqiqat nəticələri ali pedaqoji təhsil müəssisələrində "Türk dünyasında təhsil tarixi", "Türkologiya və pedaqogika", "Dil siyasəti və təhsil" kimi fənlərin tədrisində istifadə oluna bilər. Bu, tələbələrin tarixi təcrübəni müasir kontekstdə dəyərləndirməsinə imkan yaradar.

Üçüncüsü, ortaq dərsliklərin hazırlanması və akademik mübadilə proqramlarının genişləndirilməsi prosesində elmi əsaslandırılmış yanaşmaların tətbiqinə şərait yaradır. Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində həyata keçirilən təhsil layihələrində vahid metodoloji prinsiplərin formalaşdırılması baxımından bu tədqiqatın nəticələri praktik əhəmiyyət kəsb edir.

Nəhayət, müəllim hazırlığı sisteminin modernləşdirilməsi və anadilli tədrisin keyfiyyətinin artırılması istiqamətində tarixi təcrübənin öyrənilməsi mühüm praktik nəticələr verə bilər. Qurultayın irəli sürdüyü ideyaların müasir kurikulum siyasətinə inteqrasiyası milli-mədəni kimliyin qorunması ilə beynəlxalq standartların uzlaşdırılmasına imkan yaradır.

Beləliklə, tədqiqat yalnız nəzəri xarakter daşımır, həm də təhsil siyasəti, kurikulum quruculuğu və beynəlxalq əməkdaşlıq sahələrində konkret praktik tətbiq imkanları təqdim edir.

Nəticə. Aparılmış elmi-pedaqoji təhlil göstərir ki, 1926-cı ildə Bakı şəhərində keçirilmiş I Türkoloji Qurultay türk dünyasında təhsilin elmi-metodoloji əsaslarının formalaşmasında sistemli və uzunmüddətli təsirə malik olmuşdur. Qurultay yalnız dilçilik sahəsində müzakirə platforması deyil, eyni zamanda təhsil siyasətinin yenidən qurulmasına, pedaqoji modelin modernləşdirilməsinə və elmi inteqrasiyanın institusional əsaslarının müəyyənləşdirilməsinə yönəlmiş strateji hadisə kimi çıxış etmişdir.

Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, əlifba islahatı və terminoloji vahidləşmə təhsil sisteminin bütün pillələrində struktur dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Latın qrafikasına keçid savadlanma prosesini sürətləndirmiş, dərslik siyasətinin yenilənməsinə və metodik ədəbiyyatın təkmilləşdirilməsinə şərait yaratmışdır. Terminoloji standartların müəyyənləşdirilməsi isə elmi-pedaqoji diskursun vahid platformada formalaşmasına, ali təhsil müəssisələri arasında əməkdaşlığın genişlənməsinə və ortaq elmi məkanın təşəkkülünə imkan vermişdir.

Eyni zamanda, Bakı Dövlət Universiteti və onun Şərq fakültəsinin fəaliyyəti göstərir ki, Qurultay yalnız nəzəri qərarlarla kifayətlənməmiş, real institusional mexanizmlərlə müşayiət olunmuşdur. Müəllim hazırlığı sisteminin yenilənməsi, türk dillərinin müqayisəli şəkildə tədrisi və elmi kadr potensialının formalaşdırılması türkoloji elmin və pedaqoji fikrin inkişafında davamlı xətt yaratmışdır.

Araşdırma onu da sübut edir ki, Türkoloji Qurultayın ideyaları müasir dövrdə də aktuallığını qoruyur. Xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində həyata keçirilən təhsil layihələri və humanitar əməkdaşlıq təşəbbüsləri Qurultayın elmi inteqrasiya modelinin müasir davamı kimi qiymətləndirilə bilər. Bu baxımdan, Qurultayın yüzilliyi yalnız tarixi hadisənin qeyd olunması deyil, həm də türk dünyasında ortaq təhsil strategiyasının formalaşdırılması üçün konseptual əsasdır.

Beləliklə, Türkoloji Qurultay türk xalqlarının intellektual tarixində elmi, mədəni və pedaqoji inteqrasiyanın başlanğıc nöqtəsi kimi dəyərləndirilməlidir. Onun təhsil sahəsində yaratdığı metodoloji baza müasir mərhələdə ortaq kurikulum siyasətinin qurulması, akademik mobilliyin genişləndirilməsi və milli-mədəni kimliyin qorunması ilə beynəlxalq standartların uzlaşdırılması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat

1. Əhmədov H.M. Azərbaycan məktəb və pedaqoji fikir tarixi / H.M.Əhmədov. – Bakı : ADPU nəşriyyatı, – 2014. – 432 s.
2. Akalın Ş.H. *Birinci Türkoloji Kurultayı'nın 90. Yılında Terim Çalışmalarının Bugünkü Durumu ve Geleceği* // I Türkoloji Qurultayın 90 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfrans: **Türkologiya elmi-mədəni hərəkatda ortaq dəyərlər və yeni çağırışlar** (I hissə). – Bakı, 2016. – S. 13-20
3. Türk, V. *Türkler ve Türklük Bilimi: 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı'nın Siyasi ve Kültürel Sonuçları //* Siyaset ve Kültür Dergisi. – 2018. – № 24. – S. 25-35.
4. Исаев М.И. Языковое строительство в СССР: процессы создания письменностей народов СССР / М.И. Исаев. – Москва: Наука, –1979. – 351 с.
5. Кононов А.Н. Тюркская филология в СССР (1917–1967) / А. Н. Кононов. – Москва, 1968. – 328 с.
6. Первый всесоюзный тюркологический съезд: стенографический отчёт: 26 февраля – 5 марта 1926 г. – Баку, 1926. – 426 с.

Redaksiyaya daxil olub: 02.04.2026